

ΕΝΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ

Με βάση όσα αναπτύχθηκαν ακολουθεί ένα παράδειγμα διδασκαλίας στην ενότητα ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ (σελ. 116-136)· είναι ευνόητο ότι ποτέ και τίποτα δε δεσμεύει το δάσκαλο από το να ακολουθήσει τους δικούς του διδακτικούς τρόπους· άλλωστε δεν υπάρχει ένα και μοναδικό πρότυπο διδασκαλίας και το μόνο κριτήριο ότι η διδασκαλία πέτυχε είναι οι ίδιοι οι μαθητές.

Για να διδαχτεί η ενότητα αυτή χρειάζονται τρεις ώρες: Μία ώρα η εισαγωγή· μία ώρα ο *Ρουχισμός* και μία ώρα ο *Καλλωπισμός*.

A. Στόχοι

- Iα) Να γνωρίσουν οι μαθητές τη βασική αρχαία ελληνική ενδυμασία.
- Iβ) Να γνωρίσουν τη διαφοροποίηση της αρχαίας ελληνικής ενδυμασίας ανάλογα με το φύλο, την ηλικία, την κοινωνική τάξη, την περιοχή.
- Iγ) Να γνωρίσουν τους τρόπους καλλωπισμού των αρχαίων καθώς και τις γνώμες τους για τον καλλωπισμό.
- Iδ) Να πληροφορηθούν τους λόγους, που ντυνόμαστε.
- II. Να εθιστούν:
 - α) να εργάζονται μόνοι τους πάνω σε κείμενο με βάση ερωτηματολόγιο·
 - β) να συνεργάζονται με συμμαθητές τους, να ανταλλάσσουν πληροφορίες, να ακούνε τον άλλον·
 - γ) να μελετούν τη λέξη και να εμβαθύνουν στο νόημά της·
 - δ) να μελετούν τη σχέση αρχαίας και νέας ελληνικής γλώσσας·
 - ε) να ταυτίζουν το κοινωνικό φαινόμενο - στην προκειμένη περίπτωση την ενδυμασία - σε σχέση με την εποχή του.
- IIIα) Να ενστερνιστούν ότι ο αρχαίος Έλληνας είχε την ίδια στάση απέναντι στην ενδυμασία με τον σημερινό με τις ίδιες κοινωνικές και συναισθηματικές ανάγκες.

- IIIβ) Να μνηθούν στην αποκωδικοποίηση των μηνυμάτων της ενδυμασίας.
- IIIγ) Να συνειδητοποιήσουν τη δική τους στάση απέναντι στην ενδυμασία.
- IIIδ) Να προβληματιστούν σχετικά με την αισθητική της ενδυμασίας.
- IIIε) Να χαρούν τα κείμενα του Ηρώνδα και να συνειδητοποιήσουν τη σχέση της ομορφιάς και της ζωηρότητας του κειμένου με την αποτελεσματική πρόσληψη των μηνυμάτων του.

Είναι ευνόητο ότι δε χρειάζεται να υπηρετηθούν όλοι αυτοί οι στόχοι· ο δάσκαλος μόνος του θα επιλέξει, θα ιεραρχήσει και, ενδεχομένως, θα εμπλουτίσει τους δικούς του στόχους.

B. Οργάνωση διδασκαλίας

(Παρουσιάζεται η πρώτη ώρα, η αφιερωμένη στην εισαγωγή).

Ας υποθέσουμε ότι οργανώνουμε διδασκαλία κατά ομάδες:

I. Κάνουμε σύντομη παρουσίαση του θέματος, διηγούμαστε περιληπτικά το περιεχόμενο της εισαγωγής, γράφουμε τον τίτλο και διαικλύουμε την τάξη σε δύο ομάδες για να επεξεργαστούν -μόνος του ο κάθε μαθητής ή σε χαμηλόφωνη συνεργασία με το διπλανό του- τις δύο ενότητες της εισαγωγής (Α ομάδα: η πρώτη παράγραφος -σελ. 116-117 και Β ομάδα από τη δεύτερη παράγραφο ως το τέλος -σελ. 118-120-) με βάση ένα ερωτηματολόγιο που διανέμεται στις δύο ομάδες και μπορεί να είναι περίπου ως εξής:

Α ομάδα: **Η ενδυμασία γενικά.**

1. Ποιες συνθήκες διαμορφώνουν τις ενδυματολογικές μας συνήθειες;
2. Για ποιους λόγους ντυνόμαστε;
3. Τι δηλώνει η μόδα; Πώς ονομάζεται στα ελληνικά;
4. Είναι σημαντική η μελέτη της ενδυμασίας ενός λαού; Γιατί;
5. Είναι σημαντική η μελέτη του τρόπου της ενδυμασίας ενός λαού; Γιατί;

Β ομάδα: Η ενδυμασία των αρχαίων Ελλήνων.

1. Οι αρχαίοι Έλληνες είχαν κοινή ενδυμασία σε όλες τις περιοχές; Ποιες σχετικές πληροφορίες παίρνουμε από το κείμενο;
2. Από ποιες πηγές πληροφορούμαστε για την αρχαία ελληνική ενδυμασία;
3. Ποια είναι τα βασικά μέρη της αρχαίας ελληνικής ενδυμασίας;
4. Ποιες διαφορές είχαν τα ανδρικά ενδύματα από τα γυναικεία;

Μετά από δεκάλεπτη σιωπηρή εργασία ανασυνθέτουμε την τάξη και ζητούμε από τους μαθητές να ανακοινώσουν τα πορίσματά τους σύμφωνα με τη σειρά των ερωτήσεων· καλό είναι να συμπληρώνεται και στον πίνακα και στα τετράδια των μαθητών το διάγραμμα με κωδικοποιημένες τις απαντήσεις των ερωτήσεων. Κατά τη συζήτηση μέσα στην τάξη είναι δυνατό -και ευκαίριο- να αποσαφηνίζονται όσα είτε ακουστούν ως εσφαλμένα είτε θεωρηθούν από το δάσκαλο ή κάποιο μαθητή ως ασαφή. Τέλος, γίνεται ανακεφαλαίωση και συζητιέται μέσα στην τάξη η γνώμη των μαθητών για την αξία και τη σημαντική της ενδυμασίας στη ζωή μας. Σε όλη τη διάρκεια της επεξεργασίας δε διαφεύγουν από την προσοχή του δασκάλου οι στόχοι, που έχει βάλει, και με κατάλληλες ερωτήσεις τους επιδιώκει. Ως εργασία στο σπίτι δίνεται η υπ' αριθμ. 1 άσκηση (σελ. 133), που είναι σχετική προς τα θέματα της εισαγωγής, και ίσως και η άσκηση 2.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΥΛΗΣ

Το ανθολόγιο αυτό περιλαμβάνει περισσότερες ενότητες από όσες μπορεί να διδαχτούν μέσα στις προβλεπόμενες 28 διδακτικές ώρες, ώστε ο καθηγητής να επιλέγει την ύλη, που θα διδάξει, μόνος του ή σε συνεργασία με τους μαθητές του. Έτσι, η πρώτη διδακτική ώρα πρέπει να αφιερωθεί στη λεπτομερή παρουσίαση του βιβλίου τόσο ως προς το περιεχόμενο όσο και ως προς τη δομή του, ώστε να γίνει η επιλογή της ύλης αλλά και να κατανοήσουν οι μαθητές τους στόχους του μαθήματος. Την ίδια ώρα καλό είναι να συζητηθεί και ο προγραμματισμός εργασιών, που θα παρουσιάσουν οι μαθητές στο τέλος του τετραμήνου. Αυτό μπορεί να πάρει εορταστικό χαρακτήρα είτε μέσα στο ίδιο το σχολείο, όπου θα παρουσιαστούν οι καλύτερες εργασίες, είτε με ανταλλαγή εργασιών ανάμεσα στα τμήματα της ίδιας τάξης είτε με βράβευση των καλύτερων εργασιών. Ακόμη μπορεί να γίνει ανταλλαγή και επικοινωνία ανάμεσα σε γειτονικές περιοχές – πόλεις ή νομούς. Οι εργασίες αυτές μπορούν να αναφέρονται σε γραπτή ή ζωγραφική παρουσίαση ενός τόπου, σε συλλογή και έκθεση εικαστικού υλικού, σε παρουσίαση συνεντεύξεων ανθρώπων μιας περιοχής που έχουν να πουν κάτι για τον τόπο, σε συλλογή ηθών και εθίμων, σε παρουσίαση σχετικών μύθων της αρχαίας ελληνικής μυθολογίας, σε παρουσίαση και σχολιασμό CD ROM με σχετικά θέματα (η Εκπαιδευτική Τηλεόραση διαθέτει τέτοια CD ROM), σε συλλογή, παρουσίαση και σχολιασμό υλικού μέσα από το Internet, σε οργάνωση εκδρομής και ξενάγησης σε κοντινούς τόπους, που σχετίζονται με τα θέματα του βιβλίου, σε οργάνωση επίσκεψης και ξενάγησης, π.χ. στο Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού κ.ά.

Δεν είναι απαραίτητο να τηρηθεί πιστικό ωρολόγιο πρόγραμμα στη διδασκαλία· κύριος στόχος δεν πρέπει να είναι η ποσοτικά καθορισμένη ύλη αλλά η πρόσληψη, η βιωματική προσέγγιση και η απόλαυση της ύλης. Εν τούτοις, αν ο καθηγητής δεν έχει κάνει διαφορε-

τικό προγραμματισμό, μπορεί να ακολουθήσει το επόμενο οργανόγραμμα :

- 1η ενότητα: *Αρχαία Ελλάδα: ο τόπος και οι άνθρωποι* (σελ. 12-20)
1 διδακτική ώρα.
- 2η ενότητα: *Τόπος: Η Αθήνα* (σελ. 21-35). 2 διδακτικές ώρες.
- 3η ενότητα: *Άνθρωποι: Η αγωγή των νέων στην Αθήνα* (σελ. 36-52)
3 διδακτικές ώρες.
- 4η ενότητα: *Τόπος: Η Σπάρτη* (σελ. 53-63) 1 διδακτική ώρα.
- 5η ενότητα: *Άνθρωποι: Η αγωγή των νέων στη Σπάρτη* (σελ. 64-75)
2 διδακτικές ώρες.
- 6η ενότητα: *Τόπος: Η Μακεδονία* (σελ. 76-88) 2 διδακτικές ώρες.
- 7η ενότητα: *Άνθρωποι: Η κατοικία* (σελ. 89-99) 2 διδακτικές ώρες.
- 8η ενότητα: *Τόπος: Θεςσαλία* (σελ. 100-115) 2 ή 3 διδακτικές ώρες.
- 9η ενότητα: *Άνθρωποι: Η ενδυμασία* (σελ. 116- 136)
3 διδακτικές ώρες.
- 10η ενότητα: *Άνθρωποι: Φαγητά και συμπόσια* (σελ. 137-161)
3 διδακτικές ώρες.
- 11η ενότητα: *Τόπος: Τα νησιά του Αιγαίου* (σελ. 162-172)
1 διδακτική ώρα.
- 12η ενότητα: *Τόπος: Η Λέσβος* (σελ. 173-181) 1 διδακτική ώρα.
- 13η ενότητα: *Άνθρωποι: Τα επαγγέλματα* (σελ. 182-200)
3 διδακτικές ώρες.
- 14η ενότητα: *Τόπος: Η Κρήτη* (σελ. 201- 208) 1 διδακτική ώρα.
- 15η ενότητα: *Άνθρωποι: Α. Η Κρήτη, ο Λυκούργος, η Σπάρτη*
(σελ. 209-214) 1 διδακτική ώρα.
Β. Κρήτη, μύθος και φαντασία (σελ. 215-231)
3 διδακτικές ώρες.
- 16η ενότητα: *Τόπος: Η Ρόδος και η Κως*
Α. Η Ρόδος (σελ. 232-240) 1 διδακτική ώρα.
Β. Η Κως (σελ. 241- 246) 1 διδακτική ώρα.
- 17η ενότητα: *Άνθρωποι: Η επιστήμη και η τεχνολογία στην Αρχαία Ελλάδα* (σελ. 247-271) 4 διδακτικές ώρες

Αυτός ο ωρολόγιος προγραμματισμός είναι τελείως ενδεικτικός και δε δεσμεύει καθόλου το δάσκαλο. Υπάρχει η δυνατότητα να γίνει συνδυασμός ενοτήτων μεταξύ τους, να δοθούν άλλες περιληπτικά και άλλες αναλυτικά και ακόμη να αφιερωθούν ολόκληρες διδακτικές ώρες στην επεξεργασία των κειμένων που περιέχονται στα **Θέματα Μελέτης και Άσκησης**, οπότε ο προγραμματισμός αλλάζει τελείως μορφή και εξατομικεύεται απολύτως. Σχετικές οδηγίες περιλαμβάνονται στο βιβλίο οδηγιών του Π.Ι. και στο Πρόγραμμα Σπουδών.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΓΙΑ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΘΕΜΑΤΩΝ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΜΑΘΗΤΕΣ

Στο έργο του Πανσανία και του Στράβωνα βρίσκονται πληροφορίες για όλες σχεδόν τις περιοχές, όπου άκμασε ο ελληνισμός, και προσφέρονται για εργασίες από τους μαθητές στο πλαίσιο της θεματικής ενότητας **Τόπος**. Ως προς τη θεματική ενότητα **Άνθρωποι** υποδεικνύονται ενδεικτικά τα επόμενα (ο κατάλογος έχει συνταχθεί με βάση τις οδηγίες του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου):

- **Άνδρας - Γυναίκα**

Ευριπίδης, Άλκηστις 280-45· Η συζυγική σχέση

Σιμωνίδης, Χαρακτήρες γυναικών· Αρνητικές κρίσεις για το γάμο και τη γυναίκα

Ηρόδοτος, 1, 12· Η γυναίκα του Κανδαύλη

- **Αστυνομικά και άλλα καθήκοντα**

Αριστοτέλης, Αθηναίων Πολιτεία 50-62

- **Γιορτές**

Αριστοφάνης, Νεφέλες 615-626· Γιορτές και ημερολόγιο

Πλούταρχος, Περικλής 13· Παναθήναια

Αριστοφάνης, Θεσμοφοριάζουσες· Θεσμοφόρια

Αριστοφάνης, Αχαρνής 247-262· κατ' αγρούς Διονύσια

504-508· Λήναια

Πανσανίας, Αττικά 20, 3-29, 2· Μεγάλα Διονύσια

- **Παιχνίδι**

Πλούταρχος, Αγησίλαος 25, 7· Το ξύλινο αλογάκι.

Ευστάθιος, Σχόλιο Φ 34· Χαλκή μυία (η τυφλόμυγα)

Πολυδεύκης, Ονοματικόν:

- 0126 Πεντόβολα, αστράγαλοι
- 0103 Τρόπα (γκαζιές)
- 0104 Παιχνίδια με σφαίρα

- **Μαντεία, χρησμοί, μυστήρια**

Στράβων Ζ 7, 50· Τα μυστήρια της Σαμοθράκης

Διόδωρος 5, 48, 4-5, 50· Τα μυστήρια της Σαμοθράκης

Διόδωρος 16, 26· Ίδρυση του μαντείου των Δελφών

Ομηρικός ύμνος στη Δήμητρα· Ελευσίνια μυστήρια

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ – ΕΡΓΑ

Κρίνεται χρήσιμο να συμπεριληφθούν στο βιβλίο αυτό πληροφορίες για τους συγγραφείς και τα έργα τους, που περιλαμβάνονται στο Ανθολόγιο αλλά δε διδάσκονται στο σχολείο, είτε στις άλλες τάξεις, είτε στην ίδια. Βέβαια, δεν είναι αναγκαίο στη διδασκαλία μέσα στην τάξη να γίνει μνεία των στοιχείων αυτών, και κυρίως των φιλολογικών, αλλά ο διδάσκων πρέπει να τα κατέχει τόσο για το γενικότερο προσανατολισμό της διδασκαλίας του (στοχοθεσία, βαρύτητα), όσο και για την κατεύθυνση που θα επιλέξει στις συζητήσεις μέσα στην τάξη. Οι συγγραφείς για λόγους ευρετηριακής ευκολίας παραθέτονται κατά αλφαβητική σειρά. Στα κείμενα τηρείται η ορθογραφία των συγκεκριμένων εκδόσεων.

Αθήναιος

Κείμενά του περιλαμβάνονται στην ενότητα “Φαγητά και συμπόσια”.

Πρώτες πληροφορίες

Τίνος πνεύματος παιδί ήταν ο Αθήναιος, το προδίνει ο ίδιος οικοδομώντας το τεράστιο συλλεκτικό του έργο σαν συμπόσιο πολυάριθμων (29!) λόγων ανθρώπων με διαφορετικές τάσεις, στο σπίτι του έγκριτου Ρωμαίου Λαρήνσιου, και σπρώχνοντας την μίμηση του Πλάτωνα ως το σημείο να βάλει έναν πλαισιωτικό διάλογο, όπως εκείνος στο Συμπόσιο. Επίσης στο μεγάλο πλήθος αρχαιογνωστικών, γραμματικών και φιλολογικών λεπτομερειών δεν φαίνονται ούτε απόψεις με κάποια βαρύτητα, αυτό όμως που μας σκορπά με απλοχεριά από τα γεμάτα πανέρια είναι για μας πολυτιμότεο υλικό. Ο Αθήναιος χρησιμοποίησε με επιμέλεια την βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας και μας διέσωσε ένα αφάνταστο πλήθος αξιόλογων πραγμάτων. Πρέπει να τον παινέσουμε για την μανία του να παραθέτει, και ακόμα γιατί τα παραθέματά του είναι

πολύ προσεγμένα. Και τι δεν μας φύλαξε –για να αναφέρουμε μόνο αυτό– από αποσπάσματα της κωμωδίας! Βέβαια δεν πρόκειται να τον προβιβάσουμε σε ερευνητή που έφτανε ως τις πηγές, γιατί αυτός έχει αντλήσει κυρίως από τα μεγάλα ρεύματα της παράδοσης όπως την χαρακτηρίζουν τα ονόματα ενός Δίδυμου ή ενός Τρύφωνα.

Lesky, Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας,
Εκδόσεις Α/φων Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1990, σελ. 1167

Γενική εκτίμηση του έργου

Γενικώς ειπείν, ο Αθήναιος δι’ όλου του έργου του μας παρουσιάζει, ως εν κινηματογραφική ταινία, εικόνα του αρχαίου βίου μετά των αρετών και κακιών του, των γραμμάτων, τεχνών και επιστημών, ηθών και εθίμων, εορτών και πανηγύρεων, δείπνων πρό παντός μετά εδεσμάτων και ποτών. Εις επίρρωσιν των γραφομένων του αναφέρει αποσπάσματα ποιητών και δη κωμικών, ανέκδοτα δηγτικά ή αστεία, ενίοτε δε και άσεμνα. Όθεν δια το ποικίλον του περιεχόμενον καθίσταται το έργον του τερπινότατον και επαγωγότατον.

Στ. Αλεξιάδης, Αθηναίου Δειπνοσοφισταί
Εισαγωγή - Μετάφρασις - Σημειώσεις
Εκδόσεις Πάπυρος, σελ. 25

Τα πρόσωπα του συμποσίου

Οι εις το δείπνον παρακαθήμενοι ήσαν οι “κατά πάσαν παιδείαν εμπειρότατοι”, ήτοι ποιηταί, γραμματικοί, φιλόσοφοι, ρήτορες, νομικοί, ιατροί και μουσικοί, οι εξής κατ’ αλφαβητικήν σειράν:

Αυτός ο Αθήναιος “ο της βίβλου πατήρ” ο διηγούμενος προς τον φίλον του Τιμοκράτη τα εν τω δείπνω λεχθέντα. Αιμιλιανός ο Μαυρούσιος, γραμματικός. Αλκείδης ο Αλεξανδρεύς, μουσικός.

Αμοιβεύς ο κιθαρωδός. Ο γραμματικός Αρριανός, ο επικαλούμενος Βλεψίας. Ο ιατρός Γαληνός. Δάφνος ο Εφέσιος, ιατρός. Δημόκριτος ο Νικομηδεύς, φιλόσοφος. Ο ιατρός Διονυσιοκλής. Ο γραμματικός Ζώιλος. Ο κυνικός φιλόσοφος Θεόδωρος, όστις έχαιρεν επικαλούμενος Κύνουλκος (πανταχού σχεδόν του διαλόγου). Λεωνίδης ο Ηλείος, γραμματικός. Ο Μάγγος. Ο νόμων εξηγητής και πάσης παιδείας επιμελούμενος ποιητής Μασούριος ή Μανσούριος. Ο Μυρτίλος, ο Θεσσαλός, γραμματικός. Ούαρος, ο γραμματικός. Ουλπιανός ο Τύριος, που είχε την συνήθειαν να ερωτά προτού να φάγη τι: “κείται ή ού κείται” (δηλ. η λέξις). Εν άλλοις λόγοις αν απαντάται το όνομα του φαγητού ή άλλου τινός των συζητουμένων παρά τινι των συγγραφέων ή ποιητών. Διο εκλήθη σκωπτικώς Κειτούκειτος. Παλαμήδης ο Ελεατικός (ονοματολόγος). Πλούταρχος ο Αλεξανδρεύς, γραμματικός. Ποντιανός ο Νικομηδεύς, φιλόσοφος. Ρουφίνος ο Νικαεύς, ιατρός. Φιλάδελφος ο Πτολεμαεύς και διάφοροι ανώνυμοι ως “ο μάγειρος”, “των γραμματικών τisz”, “των παρασίτων και των κολάκων” κλπ. Διαλέγεται δε και ο παρέχων το δείπνον Λαρήνσιος. Ούτω οι συνδαιτυμόνες ανέρχονται εις 29. Μολονότι δε μετήρχοντο διάφορα επιτηδεύματα, εν τούτοις διά την παιδείαν των ηδύναντο να ονομασθούν πάντες σοφισταί.

Στ. Αλεξιάδης, Αθηναίου Δειπνοσοφισταί

Εισαγωγή - Μετάφρασις - Σημειώσεις

Εκδόσεις Πάπυρος, σελ. 18-19

Πηγές του Αθήναιου

Ως εμφανίζεται εκ του μεγάλου αριθμού των παραπομπών του, ο Αθήναιος δια την συγγραφήν των “Δειπνοσοφιστών” είχεν υπ’ όψει πολλάς ομοίας προτέρων συγγραφέων εμμέτρους και εν πεζώ συγγραφάς, τας οποίας επιμελώς εμελέτησε και εμμήθη. Δεν παρακολουθεί επί μακρόν ένα μόνον συγγραφέα, αλλά συνδυάζει

μεταξύ των αποσπάσματα από διαφορωτάτας πηγάς.

Και εν πεζώ μεν λόγω έγραψαν “Συμπόσια” ο Πλάτων και ο Ξενοφών. Έπειτα κατ’ απομίμησην τούτων ο Αριστοτέλης “Συμπόσιον”, ο Επίκουρος “Συμπόσιον φιλοσόφων” το οποίον μάλιστα δυσμενώς κρίνει ο Αθήν. (ΙΕ’ 12). Έπειτα ο Περσαίος “Συμποτικούς διαλόγους”, συντεθέντας εκ των Στίλπωνος και Ζήνωνος απομνημονευμάτων.

Συμμείκτου ύλης ήσαν τα “Σύμμεικτα συμποτικά” του Αριστοξένου, κατά μίμησην των οποίων έγραψεν ο Πλούταρχος τα “Συμποσιακά προβλήματα” καί “Των επτά σοφών συμπόσιον”. “Συμπόσιον” έγραψεν επίσης ο Παρμενίδης.

Εις δε την στενωτέραν περιοχήν της γραμματικής και φιλολογίας ανήκουν τα “Συμποσιακά σύμμεικτα” του Διδύμου, ως και το “Περί γλωσσών και ονομάτων” του Παμφίλου, εξ ου ο Αθήναιος αντέγραψε πλείστα κεφάλαια. Εμμέτρως δε έγραψαν ο Αρχέστρατος, σύγχρονος Διονυσίου του Νεωτέρου, την “Ηδυπάθειαν” κατά τον Καλλίμαχον, ή “Γαστρονομίαν” κατά τον Χρύσιππον, ή “Δειπνολογίαν” κατά τον Κλέαρχον, ή “Οψοποιάν” κατ’ άλλους (Αθήν. 4 ε). “Ο συγγραφεύς ούτος αποκαλείται υπό του Αθηναίου (310 α) “ο των οψοφάγων Ησίοδος ή Θέογνις”.

Ο Αθήναιος είχεν επίσης υπ’ όψει και τας εις 11 δι’ επών βιβλία “Δείπνων αναγραφάς” του Ροδίου Τιμαχίδου (Αθήν. 5 α), ούτινος το βιβλίον, ως εκ της διατυπώσεως του χωρίου φαίνεται, ο Αθήναιος εγνώριζεν εκ της μαρτυρίας άλλων. Έλαβεν επίσης υπ’ όψει και τας παρωδίας δείπνων του Μάτρωνος ή Ματρέου, του Πιταναίου παρωδού, ούτινος παραθέτει μακράν περικοπήν (Δ’ 134-137), ως και του Ηγήμονος τας “Παρωδίας”, τα “Δείπνα” Νουμηνίου του Ηρακλεώτου και το “Συμπόσιον” Ηρακλείδου του Ταραντίνου (Β’ 64 και 67). Εκ τούτου κατά τον Wellmann - Hermes τ. 35 σ. 362 κ.ε. αρύεται όσα περί ιατρών γράφει.

Ο Αθήναιος, ως παρατηρεί ο Christ, ήντλησε και από τα εις

έμμετρον ή πεζόν λόγον “Άλιευτικά” (136), “Όψαρτυτικά” (516 c). “Όθριακά”. Επίσης δε και από τας φιλοσοφικάς “Περί ηδονής” συγγραφάς, εν αις εγίνετο λόγος και περί των συμποτικών ηδονών. Το βιβλίον μάλιστα του Χρυσίππου “Περί καλού και ηδονής” μετ’ επαίνων αναφέρει ο Αθήναιος (565 α).

Πλείστα επίσης ήντλησεν εκ των Αττικών κωμικών, από τους στίχους των οποίων διανθίζεται ολόκληρον το έργον του εξ αρχής μέχρι τέλους. Ανά πάν βήμα συναντώμεν, Άλεξιν, Αντιφάνη, Αριστοφάνη, Δίφιλον, Εύβουλον, Μένανδρον κλπ. Επίσης ήντλησεν εκ των ιστορικών Ηροδότου, Θεοπόμπου, Πολυβίου, και Ποσειδωνίου.

Όσον δ’ αφορά, εις τας ζωολογικάς πληροφορίας, φαίνεται ότι ο Αθήναιος ηρύσθη ταύτας από το έργον Αλεξάνδρου του Μυνδίου (Α’ μ.Χ. αιών).

Αλλά τις εχορήγησε τας περί παροφημάτων, περί μουσικής και μουσικών οργάνων, ασμάτων και χορών, κλινών, στρωμάτων, παιδιών, γριφών, εταιρών, ερώτων, παρασίτων, κολάκων κ.τ.τ. πληροφορίας;

Ο εκδότης του Αθηναίου Schweighaeuser επισυνάπτει εις την έκδοσίν του πλούσιον πίνακα περιέχοντα απλώς τα ονόματα των συγγραφέων αλλά δεν λύει το ζήτημα τούτο.

Κατά νεωτέρας ερεύνας ελέχθη ότι πλην των Λεξικογράφων Διδύμου, Τρύφωνος και Παμφίλου κυριώταται πηγαί του Αθηναίου υπήρξαν η Παντοδαπή ιστορία του Φαβωρίνου, και ότι ο Αθήναιος ουδέν άλλο έπραξεν εμμή διεσκεύασε το βιβλίον τούτο εν διαλογική μορφή, και ενός ανωνύμου “περί του των ηρώων καθ’ Όμηρον βίου” βιβλίου, όπερ ο Σουίδας αποδίδει εις τον Διοσκουριδην. Αλλά τούτο δεν αποδεικνύεται.

Είναι δύσκολον όμως κατά τον Christ να διακριθή εν τοις καθ’ έκαστα κατά πόσον ο Αθήναιος ηρύετο αμέσως ή εμμέσως εκ των πηγών του και αν αντέγραφεν απλώς τα βοηθήματά του παρεμβάλλων και ίδια απανθίσματα. Επίσης δεν είναι δυνατόν εκ των

λεγομένων του Αθηναίου να διδαχθώμεν αν τα υπ' αυτού περιγραφόμενα, όταν μεταχειρίζεται τον ενεστώτα χρόνον, αναφέρωνται και εις τους χρόνους καθ' ους ἔζη. Διότι λ.χ. εις το ΙΕ' βιβλ. περιγράφει την παιδιάν “κότταβον”, ούτως, ως εάν συνηθίζετο ακόμη, ενώ προ τριακοσίων ετών είχε περιπέσει εις αχρηστίαν.

Στ. Αλεξιάδης, Αθηναίου Δειπνοσοφισταί.

Εισαγωγή - Μετάφρασις - Σημειώσεις

Εκδόσεις Πάπυρος, σελ. 25-27

Αιλιανός

Κείμενά του περιλαμβάνονται στις ενότητες: “Θεσσαλία” (Θ. Μ. & Α.) καί “Ενδυμασία” (Θ. Μ. & Α.).

Ο Κλαύδιος Αιλιανός (περίπου 175-235) καταγόταν από το Praeneste, μαθήτευσε στην Ρώμην, κοντά στον σοφιστή Πausanias και έμαθε κάπως να γράφει αττικιστικά ελληνικά, πράγμα για το οποίο δεν περηφανευόταν λίγο. Αποτέλεσμα φιλόπων απανθισμάτων και συμπλήσεων, οι οποίες όμως δύσκολα έφταναν σε αρχαίους συγγραφείς, και σταματούσαν περισσότερο σε συλλογές, έχουμε τα δεκαεπτά βιβλία ιστοριών για τα ζώα (Περί ζώων ιδιότητος). Σαν σημειωτική γραμμή σ' αυτήν την συσσώρευση ζωολογικών περιεργοτήτων είναι η στωικιστική τάση να δείξει την σοφία της φύσης. Ότι ο Αιλιανός αντλεί από ένα είδος παραδοξογραφικής Κοινής (Vulgata), το δείχνουν οι σχέσεις με τον Φυσιολόγο. Αυτή η συλλογή αξιοθαύμαστων πραγμάτων της φυσικής ιστορίας πρέπει στην πιο παλιά της μορφή να γεννήθηκε στην Αλεξάνδρεια, στον 2ο αιώνα μ.Χ. Αργότερα, σε λατινική γραφή και με χριστιανικό συμβολισμό, κυριάρχησε πολύ στον κόσμο των αντιλήψεων του Μεσαίωνα.

Στις ιστορίες για τα ζώα σαν να αποτελούν αντίβαρο οι διάφορες ιστορίες από την ανθρώπινη περιοχή (Ποικίλη ιστορία, 14

βιβλ.), που όμως το πρώτο μέρος πραγματεύεται πάλι αντικείμενα της φύσης. Η πιο ολοκληρωμένη μορφή μερικών τμημάτων στον Στοβαίο και την Σούδα δείχνει ότι έχουμε μπροστά μας ποιητικές επιτομές. Είκοσι επιστολές γεωργών (Αγροικικαί επιστολαί), αττικιστικές στην μορφή και στο περιεχόμενο, έφτασαν επίσης ως εμάς. Στωικιστικά συγγράμματα (Περί προνοίας, Περί θείων εναργειών) χάθηκαν.

Lesky, Ιστ. Αρχ. Ελλ. Λογ.,
Εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη,
Θεσσαλονίκη, 1990, σελ. 1166

Η “ποικίλη Ιστορία” του Κλαύδιου Αιλιανού, χαρακτηριστικό δείγμα της ποικιλογραφίας, είναι συμπίλημα συναρπαστικών ιστοριών και ανεκδότων, τα οποία μπορούσε να αποδελτιώνει ο συγγραφέας κατά το αργόσχολο ή χάριν ψυχαγωγίας διάβασμα παντός είδους βιβλίων. Παρόμοιο συμπίλημα είναι και το “Περί ζώων” έργο του: μία χωρίς τάξη καταγραφή περιέργων ιδιοτήτων των ζώων, καθώς και ιστορίες ή ανεκδοτολογία με ήρωες ήμερα και άγρια ζώα. Περιηγητικά ή ιστορικογεωγραφικά βιβλία είναι πιο εύκολο να διανθιστούν με συναρπαστικές ή περιέργες ιστορίες και ταυτόχρονα να μην παρουσιάζονται ως απλά συμπιλήματα· αυτό έκανε με μεγάλη επιτυχία ήδη ο Ηρόδοτος, του οποίου τόσο γοητευτική και αβίαστη είναι η μέθοδος, ώστε μετά 600 χρόνια βρήκε μιμητή στο πρόσωπο του Πausανία. Οι παρεκβάσεις του Pausanία έγιναν κατά το πρότυπο των “Ιστοριών” του Ηροδότου, δεν είναι όμως οργανικά δεμένες σε σύνολο, αλλά αδέξια κολλημένες στον κορμό του έργου. Η κριτική της εποχής ήταν αμείλικτη, αν κρίνουμε από τον Αιλιανό, ο οποίος, μαζί με το έργο του, φρόντισε να δημοσιεύσει και την απολογία του (υπό μορφήν “επιλόγου”), όπου περιορίζει τη φιλοδοξία του στο να “αναμίξει ποικίλα ποικίλως” και να προσφέρει στους αναγνώστες του “στέφανον ωραίον”

με πολύχρωμα άνθη ή να τους τέρψει οδηγώντας τους σε “λειβάδι ανθισμένο”. Ο Πausanias δεν είχε τόσο μέτριες αξιώσεις και καθ’ όλες τις ενδείξεις υπέφερε περισσότερο από τους κριτικούς.

Νικ. Παπαχατζής, “Πausanias Ελλάδος Περιήγησις”, σελ. 13

Εκδόσεις Εκδοτική, Αθήνα 1974

Απολλώνιος Ο Ρόδιος

Κείμενό του περιλαμβάνεται στην ενότητα “Κρήτη, μύθος και φαντασία”. Χρησιμοποιούν ακόμα αυτά τα στοιχεία και στην ενότητα “Ενδυμασία” (Κείμενο VI)

Γενική εκτίμηση του έργου του

Το έπος του Απολλώνιου προσφέρει διάφορες απόψεις, που στηρίζονται προπάντων στις διάφορες φιλολογικοϊστορικές προ-ϋποθέσεις του έργου. Γι’ αυτό κι η εκτίμησή του ήταν διαφορετική με το πέρασμα του χρόνου. Αποιητικό, στεγνό, μικρόλογο φάνηκε στους μεν, ενώ άλλοι - και ακριβώς τελευταία πληθαίνουν οι τέτοιες κρίσεις - υπογραμμίζουν τις γνήσιες ποιητικές ιδιότητες των Αργοναυτικών.

Lesky, Ιστ. Α. Ε. Λ.

Εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη

1990, σελ. 1011

Είναι φανερό ότι ο Απολλώνιος δεν μπορεί να περιγραφεί με μιαν λέξη. Σε όχι λίγα μέρη του έργου του αποδείχεται σπουδαίας σειράς ποιητής, και μολαταύτα δεν κατόρθωσε πάντα να απομολώσει μέσα στο καλλιτέχνημά του χωρίς ενοχλητικά κατακάθια το πλήθος της παράδοσης, που τραβούσε το λόγο. Για να λιώσει όλα μαζί τα ετερόκλητα στοιχεία σε ένα σύνολο, οι φωτιές του ήταν πολύ αδύνατες.

Lesky, I.A.E.L., Εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη

1990, σελ. 1013-1014

Αν και τα ομηρικά έπη αποτελούν τα πρότυπα του Απολλώνιου, ωστόσο ο ποιητής προσπάθησε να απελευθερωθεί από τις στερεότυπες εκφράσεις αυτών των επών, ερμηνεύοντας έτσι τις ανησυχίες και τις αναζητήσεις της επικής ποίησης της ελληνιστικής εποχής. Πάντως δεν πέτυχε πάντα να δαμάσει τον τεράστιο όγκο του επικού υλικού του, που ήταν παραφορτωμένο με λογής - λογής πληροφορίες από τις φυσικές επιστήμες, τη γεωγραφία, την εθνολογία, την τεχνική κ.ά. και μάλιστα σε τέτοιο βαθμό, που το έργο γίνεται αδιάφορο, κρύο, άψυχο και κουραστικό.

Πολλοί γραμματικοί του Μουσείου και της Βιβλιοθήκης της Αλεξάνδρειας σχολίασαν το έπος αυτό του Απολλώνιου, πράγμα που σημαίνει ότι δεν έμεινε απαρατήρητο. Αντίθετα, είχε πολυάριθμο αναγνωστικό κοινό. Κι αυτό γιατί είχε και τα προτερήματά του. Η ψυχολογική ανάλυση των ηρώων του γίνεται με μεγάλη διεισδυτικότητα και τον ποιητή τον απασχολεί η απόδοση της ατμόσφαιρας και η ψυχική αιτιολόγηση της δράσης των ηρώων.

Εκτός από τα Αργοναυτικά ο Απολλώνιος έγραψε και την εργασία *Κατά Ζηνοδότου*, που έχει ως θέμα την ιστορία της λογοτεχνίας. Επίσης έγραψε και άλλες εργασίες αφιερωμένες στον Ησίοδο, τον Αρχίλοχο και τον Αντίμαχο. Τέλος έγραψε και το ποίημα *Περί της των πόλεων κτήσεως*. Από όλα τούτα τα έργα του σώθηκαν μόνο αποσπάσματα.

Το ποιητικό έργο του Απολλώνιου μεταφράστηκε ήδη από τον 1ο π.Χ. αιώνα στα λατινικά από τον Βάρρο και αργότερα, στον 1ο μ.Χ. αιώνα, τον μιμείται ο λατίνος ποιητής Βαλέριος Φλάκκος, που ξαναπαίρνει το ίδιο θέμα, ενώ ο Μαριανός ο Σχολαστικός το ανασυνθέτει σε ιαμβικούς στίχους, γύρω στα 500. Από το έργο του Απολλώνιου επηρεάστηκαν οι λατίνοι ποιητές Βιργίλιος και Οβίδιος.

Θανάσης Μητσόπουλος· Ιστορία & Ανθολογία της Αρχαίας
Ελληνικής σκέψης, Εκδόσεις Οδυσσέας,
Αθήνα 1984, Τόμος Γ, σελ. 150-151

Σύγκριση του έπους “Αργοναυτικά” με το ομηρικό έπος

► Πριν από όλα πρέπει να ξεκαθαριστεί ότι ο πνευματικός κόσμος από τον οποίο γεννήθηκε αυτό το έπος χωρίζεται με μιαν απροσμέτρητη απόσταση από το ομηρικό έπος. Ποιητές έπλαθαν για το λαό τους την ιστορία του ηρωικού του παρελθόντος, θέλοντας να δώσουν στο αληθινό γεγονός λάμψη και διάρκεια με τους στίχους τους. Και σ’ αυτό το γεγονός παντού δρούσαν οι θεοί, μεγάλες οντότητες στις οποίες πίστευαν, που έσμιγαν με τον άνθρωπο για να τον βοηθήσουν, ή τον χτυπούσαν οργισμένοι. Αυτή η πραγματικότητα από καιρό δεν υπήρχε πια για τον Απολλώνιο. Για ανθρώπους σαν κι αυτόν ο ζωντανός μύθος είχε γίνει κιόλας μυθολογία ή κατευθυνόταν προς τα εκεί.

► Η τεράστια απόσταση από τον κόσμο του Ομήρου βρίσκεται σε γοητευτική αντίθεση με το γεγονός, ότι πολυάριθμα και ουσιαστικά στοιχεία του αρχαίου έπους διατηρήθηκαν. Και στον Απολλώνιο ενεργούν οι θεοί, και όμως η μεγάλη ολυμπιακή σκηνή της εισαγωγής του τρίτου βιβλίου δείχνει το διακοσμητικό χαρακτήρα αυτών των μερών. Με την Ήρα, την Αθηνά και τον Έρωτα αναπτύσσεται ένας πραγματικά θεϊκός μηχανισμός, όμως τον έρωτα της Μήδειας και τις συνέπειές του μπορούμε να τα σκεφτούμε και χωρίς αυτόν. Και στην περιγραφή των ψυχικών αγώνων της κοπέλας αναγνωρίζουμε πολύ πιο άμεσα αυτόν τον ποιητή παρά στις συνομιλίες των Ολυπίων θεών. Ενώ στον Όμηρο η δράση του ανθρώπου προσδιορίζεται εξ ίσου από την δική του ορμή κι από την επίδραση των θεών, τώρα από αυτήν την διπολικότητα της υποκίνησης δημιουργήθηκαν ξεχωριστά οπτικά πεδία. Η δράση των θεών γίνεται σ’ ένα δεύτερο πάτωμα της σκηνής, που η σύνδεσή του με ό,τι συμβαίνει στη γη δεν είναι ούτε αξεδιάλυτα ούτε απόλυτα αναγκαία.

► Σπουδαία μορφολογικά στοιχεία του ομηρικού έπους διατηρήθηκαν στον Απολλώνιο. Ενώ κάμνει οικονομία στις μεταφορές, έχει συχνότερες παρομοιώσεις. Ωστόσο η ανεξάρτητη ζωή τους, που την ξέρουμε από τον Όμηρο, περιορίζεται προς όφελος μιας στενότερης σχέσης με την δράση.

► Το πλατύ γλωσσικό θεμέλιο του Απολλωνίου είναι η ομηρική γλώσσα. Αυτό όμως δεν σημαίνει καθόλου παράδοση που δεν έχει συνειδητοποιηθεί, ή απλοϊκή μίμηση. Μάλλον επαναλαμβάνεται αυτό που μπορέσαμε να διαπιστώσουμε στον Αντίμαχο τον Κολοφώνιο: Το υιοθετημένο γλωσσικό κεφάλαιο με σταθερή, καλομελετημένη παραλλαγή, καμιάν φορά μάλιστα με μετατόπιση των σημασιών, αποκτά καινούργια αποτελεσματικότητα. Σ' αυτό προσθέεται η μεγάλη πολυμάθεια του Απολλωνίου, που αφήνει να εισρεύσουν στοιχεία της μεταομηρικής ποίησης ως την εποχή του.

► Απέναντι στην ομηρική κληρονομιά, η οποία από την άποψη του θέματος και του ύφους μοιάζει σαν ένα είδος πλαισίου γι' αυτό το έπος, βρίσκεται εκείνο που μπορούμε να ονομάσουμε το ελληνιστικό του στοιχείο. Εδώ προτάσσουμε εκείνον τον ρεαλισμό - η λέξη θα νοηθεί σε πλατιά σημασία - που, σε τελευταία ανάλυση, αναφέρεται στην αλλαγή της σχέσης προς τον μύθο, στην διαφάνεια της ψευδαίσθησης.

► Τελείως μέσα σ' εκείνην την γραμμή της ελληνιστικής ποίησης, που έχει την αρχή της στο έργο του Ευριπίδη, ο Απολλώνιος ζωγραφίζει τα πάθη της ψυχής, προπάντων εκείνα με τα οποία ο έρωτας πιέζει την ανθρώπινη ψυχή. Από μίαν αρχή θεώρησαν σαν το καλύτερό του επίτευγμα την περιγραφή των βασάνων και των δισταγμών της Μήδειας, πριν αυτή, ακολουθώντας το πάθος της και υποκινημένη ταυτόχρονα από άλλες ωθήσεις, πάρει τον μοι-

ραίο της δρόμο. Ύστερα από την μεγαλόπνοη περιγραφή του πηγαμιού, που παρ' όλα τα εντυπωσιακά επεισόδια πότε πότε κατεβαίνει στο επίπεδο ενός λόγιου ταξιδιωτικού εγχειριδίου, περνούμε με τα τμήματα που αναφέραμε, στην περιοχή της γνήσιας ποίησης. Συνηγορεί γι' αυτό η τεράστια επίδραση του τρίτου βιβλίου στην αρχαία λογοτεχνία. Με τον Ευριπίδη συμφωνεί ακόμα το ότι η εντυπωσιακή περιγραφή του μεμονωμένου πάθους είναι πιο σημαντική από το σταθερό ζωγράφημα ενός χαρακτήρα. Σ' ένα τέτοιο ζωγράφημα δεν θα ήταν εύκολο να συμβιβάσουμε την κοπέλα, που μέσα στην τρικυμία του πρώτου της πάθους είναι έτοιμη να καταρρεύσει, με την μεγάλη μάγισσα, που στην εξέλιξη των πραγμάτων εφαρμόζει με ανώτερη στάση τις τέχνες της.

► Ελληνιστικά στοιχεία συλλαμβάνουμε και σε μερικές περιγραφές της φύσης, που έτσι δεν θα ήταν νοητές στο αρχαίο έπος. Υπάρχουν ωραίες θαλασσινές εικόνες με καινούργια χρωματικά αποτελέσματα. Έτσι αμέσως με την αναχώρηση της Αργώς, όταν τα σκοτεινά κύματα αφρίζουν με το χτύπημα των κουπιών, οι πανοπλίες των ανδρών αστράφτουν σαν φωτιά στο φως της αυγής και το μακρύ αυλάκι της καρίνας μοιάζει σαν φωτεινό μονοπάτι σε πράσινο λιβάδι.

Lesky, I.A.E.Λ.,

Εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1990, σελ. 1011-1013

Ο χάλκινος γίγαντας Τάλως

Την πιο αναλυτική περιγραφή ενός μυθικού αρχαίου ρομπότ, ενός μεταλλικού αυτοκινήτου ηφαιστειότευκτου με υδραυλικό μηχανισμό και αυτόματη μηχανική κίνηση, συναντάμε στις πλούσιες αναφορές για το μυθικό γίγαντα Τάλω, τον μπρούντζινο φρουρό της μινωικής Κρήτης.

Ο Πausanias, αφαιρώντας από το γίγαντα αυτόν τα φανταστι-

κά στοιχεία τα σχετικά με τη μηχανική κατασκευή του, παρουσιάζει τον Τάλω σαν πανάρχαιο άρχοντα της Κρήτης, γιο του Κρητός, πατέρα του Ηφαίστου.

Και ο Κιναίθων παρουσιάζει στα έπη του τον Ραδάμανθου σαν γιο του Ηφαίστου, τον Ηφαιστο σαν γιο του Τάλω, τον Τάλω σαν γιο του Κρητός.

Κιναίθων δέ έν τοῖς ἔπεσιν ἐποίησεν ὥς Ραδάμανθους μέν Ἡφαίστου, Ἡφαιστος δέ εἶη Τάλω Τάλων δέ εἶναι Κρητός παῖδα.

(Πανσανίας, Περιήγησις 8, 53, 5)

Ο Πλάτων τον θεωρεί νομοφύλακα της Κρήτης, που πήρε την επωνυμία του χάλκινου από τους χάλκινους πίνακες με τους νόμους που κρατούσε.

Κι όρισε ο Μίνωας νομοφύλακα της πόλης του τον Ραδάμανθου, της δε υπόλοιπης Κρήτης τον Τάλω. Γιατί ο Τάλως τρεις φορές το χρόνο περιδιάβαινε τα χωριά, τους νόμους τηρώντας σ' αυτά, έχοντάς τους γραμμένους σε χάλκινες πλάκες, γι' αυτό και χάλκινο τον λέγαν.

Νομοφύλακι γάρ αὐτῷ ἐχρήτο ὁ Μίνως [Ραδάμανθου] κατὰ τὸ ἄστυ, τὰ δὲ κατὰ τὴν ἄλλην Κρήτην τῷ Τάλῳ. Ὁ γάρ Τάλως τρεῖς περιήκει τοῦ ἐνιαυτοῦ κατὰ τὰς κόμας, φυλάττων τοὺς νόμους ἐν αὐταῖς, ἐν χαλκοῖς γραμματείοις ἔχων γεγραμμένους τοὺς νόμους, ὅθεν χαλκοῦς ἐκλήθη.

(Πλάτων, Μίνως 320, c)

Ωστόσο ο μύθος έπλασε στο πέραςμα των αιώνων από τον Τάλω ένα χάλκινο γίγαντα (χάλκειος, χαλκούς ανήρ). Τον έπλασε έχοντας ως πρώτη ύλη τις μνήμες των ανθρώπων, τους θρύλους, τη φαντασία των ποιητών. Μια φαντασία όμως τεχνική, φαντασία των ανθρώπων που ξέρουν να επεξεργάζονται το χαλκό, να τον δουλεύουν με τη φωτιά, να τον σμίγουν με άλλα μέταλλα, να τον κάνουν σκληρό και αδιαπέραστο, που ξέρουν να φτιάχνουν σωλή-

νες, σύριγγες, μεμβράνες, συστήματα υδραυλικά, που ποθούν να κατασκευάσουν κινούμενες μηχανές, που επιθυμούν να εκφράσουν το θαυμασμό τους για την τεχνολογία του πανάρχαιου κρητικού πολιτισμού. Έτσι μαζί, ποιητές και τεχνίτες, έπλασαν το χάλκινο γίγαντα και είπαν ότι είναι έργο του Ηφαίστου. Ένα τεράστιο μηχανικό σύστημα, μια μηχανή άτρωτη με ανθρώπινη μορφή, ένας ανίκητος φρουρός της Κρήτης. Μια μηχανή κινούμενη με σύστημα υδραυλικό στο εσωτερικό της. Μια φλέβα, μια σύριγγα, ένας σωλήνας έκρυβε μέσα στο γίγαντα τη δύναμη της ζωής του, το τεχνητό του αίμα, το υγρό “ίχώρ”, όμοιο με λιωμένο μολύβι. Με το υγρό αυτό, υδραυλικά, έμπαιναν σε κίνηση τα μεταλλικά μέλη της θεόρατης ανθρωπομηχανής. Το υδραυλικό σύστημα ήταν η ζωή της μηχανής. Και αρκούσε να χυθεί το υγρό για να σωριαστεί ο γίγαντας σαν πεύκο ξεριζωμένο, σαν ένας σωρός παλιοσίδερα.

Το τέλος του Τάλω επέρχεται από μηχανική βλάβη. Σκίζεται η μεμβράνη που το υγρό του υδραυλικού συστήματος κρατούσε και ο αυτόματος γίγαντας χάνει την εσωτερική του ενέργεια.

Με μια τεχνολογική παρομοίωση περιγράφει ο μυθογράφος και τη στιγμή της πτώσης της θεόρατης αυτής μηχανής, που χωρίς το κινητήριο υγρό της σωριάζεται χάμω σαν παλιοσίδερα.

Μια άλλη παραλλαγή για τη λειτουργία του μηχανικού αυτού γίγαντα δίνεται από τον Απολλόδωρο. Εδώ ο μυθογράφος ονομάζει φλέβα τη σωληνωτή δίοδο του υγρού ιχώρ και τη θεωρεί κλεισμένη με καρφί, με ήλο και όχι με μεμβράνη.

Από κει ξεκινώντας εμποδίζονται να προσεγγίσουν την Κρήτη από τον Τάλω. Γι’ αυτόν άλλοι λένε ότι καταγόταν από το χάλκινο γένος κι άλλοι ότι τον έδωσε στον Μίνωα ο Ήφαιστος. Ο Τάλως ήταν ένας χάλκινος άντρας, μερικοί όμως έλεγαν πως ήταν ταύρος. Κι είχε μια φλέβα που κατέβαινε από το σβέροχο μέχρι τους αστραγάλους. Στην άκρη της η

φλέβα ήταν καρφωμένη με χάλκινο καρφί. Αυτός ο Τάλως τρεις φορές τη μέρα περιτοιγύριζε το νησί και το επιτηρούσε. Έτσι είδε τότε την Αργώ να πλησιάζει και άρχισε να της ρίχνει πέτρες. Τον εξαπάτησε όμως η Μήδεια και πέθανε. Όπως λένε μερικοί, τρελάθηκε απ' τα φάρμακα που του έδωσε. Άλλοι πάλι λένε ότι του υποσχέθηκε να τον κάνει αθάνατο, του έβγαλε το καρφί, έτρεξε όλος ο ιχώρ και πέθανε. Μερικοί τέλος λένε ότι με τόξο του έριξε ο Ποίας στον αστράγαλο και πέθανε.

Έντεϋθεν ἀναχθέντες κωλύονται Κρήτη προσίσχειν ὑπὸ Τάλω. τοῦτον οἱ μὲν τοῦ χαλκοῦ γένους εἶναι λέγουσιν, οἱ δὲ ὑπὸ Ἡφαίστου Μίνωι δοθῆναι· ὃς ἦν χαλκοῦς ἀνὴρ, οἱ δὲ ταῦρον αὐτὸν λέγουσιν· εἶχε δὲ φλέβα μίαν ἀπὸ αὐχένος κατατείνουσιν ἄχρι σφυρῶν· κατὰ δὲ τὸ τέρμα τῆς φλεβὸς ἦλος διήρειστο χαλκοῦς. Οὗτος ὁ Τάλως τρεῖς ἐκάστης ἡμέρας τὴν νῆσον περιτροχάζων ἐτήρει· διὸ καὶ τότε τὴν Ἀργώ προσπλέουσιν θεωρῶν τοῖς λίθοις ἔβαλλεν, ἔξαπατηθεὶς δὲ ὑπὸ Μηδείας ἀπέθανεν, ὥς μὲν ἔνιοι λέγουσι, διὰ φαρμάκων αὐτῷ μανίαν Μηδείας ἐμβαλούσης, ὥς δέ τινες, ὑποσχομένης ποιήσῃν ἀθάνατον καὶ τὸν ἦλον ἐξελεύσης, ἐκρυνέντος τοῦ παντὸς ἰχώρος αὐτὸν ἀποθανεῖν. τινὲς δὲ αὐτὸν τοξευθέντα ὑπὸ Ποιάντος εἰς τὸ σφυρὸν τελευτῆσαι λέγουσι.

(Απολλόδωρος Βιβλιοθήκη 1, 9, 26)

Ο Σοφοκλής αναφέρεται σε αποσπάσματά του στον Τάλω και παρουσιάζει μια διπλή ερμηνεία για τη λειτουργία του.

Σε απόσπασμα με τον τίτλο “το τέλος του Τάλω” “Τάλω εἴμαρτο τελευτῆσαι” θεωρεί ότι η σύριγγα, ο σωλήνας, ο αγωγός του ιχώρ είναι τυλιγμένος μέσα σε μεμβράνη, τον παρομοιάζει όμως με περόνη, με καρφί ασφαλείας, σαν αυτό με το οποίο ασφαλίζουν οι σιδηγουργοί τους άξονες για να μη βγαίνουν.

Ο Τάλως είχε στον αστράγαλο [το σφυρὸν] αγωγό [σύριγγα] σκεπαμένο με μεμβράνη. Σύριγγα δε λέγεται η περόνη [το καρφί ασφαλείας].

Τάλως ἐπὶ τοῦ σφυροῦ σύριγγα εἶχεν ὑμένι περιεχομένην, σύριγξ δὲ λέγεται ἡ περόνη.

(Σοφοκλής, Δαίδαλος, απόσπασμα 161)

Ο ίδιος τραγικός ποιητής παρουσιάζει ακόμα τον Τάλω φλεγόμενο, με πυρακτωμένο το μεταλλικό κορμί του να καίει όσους πλησιάζουν και να γελά με σαρδόνιο γέλιο.

“Σαρδάνιος γέλως” ονομάζεται και το σχετικό απόσπασμα:

Κατά τον Σιμωνίδη, ο Τάλως ο χάλκινος, που ο Ήφαιστος τον έφτιαξε και τον έκανε για χάρη του Μίνωα φύλακα του νησιού, ήταν έμψυχος και όσους πλησίαζαν λένε ότι σηκώνοντάς τους ψηλά τους κατάκαιε. Και λένε ακόμα ότι γελούσε με γέλιο που το λέγανε σαρδόνιο, βλέποντας του πόνου τις γκριμάτσες που προκαλούσε η φλόγα.

Σιμωνίδης δὲ ἀπὸ Τάλω τοῦ χαλκοῦ, ὃν Ἥφαιστος ἐδημιούργησε Μίνω φύλακα τῆς νήσου ποιήσασθαι, ἔμψυχον ὄντα τοὺς πελάζοντάς φησι κατακαίοντα ἀναιρεῖν. ὅθεν ἀπὸ τὸ σεσηρῆναι διὰ τὴν φλόγα τὸν σαρδάνιον φησι λεχθῆναι γέλωτα.

(Σοφοκλής, Δαίδαλος, απόσπασμα 160)

Στα Ορφικά Αργοναυτικά αναφέρεται πάλι ο Τάλως σαν τρισθεόρατος χάλκινος γίγαντας (χάλκειον τριγίγαντα).

Δημ. Καλλιγερόπουλος, Μύθος και Ιστορία της αρχαίας ελληνικής τεχνολογίας και των αυτόματων.

Τόμος Α΄ Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1999,

(σελ. 198 - 207)